

Павло Салевич

**“СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ” І “ПІСНІ ОССІАНА”*:
ТЕКСТУАЛЬНІ ПАРАЛЕЛІ****

* Українською відповідно оригіналові – *Ойсин, Ойзин* [кельт. Oisín].

** Тексти, спостереження над якими пропонується, сьогодні особливо актуальні, при тому для деякого їхня присутність у світовій культурі є незручною і небажаною: маю на увазі, зокрема, гарвардських професорів Джорджа Грабовіча (George G. Grabowicz) та Едварда Кінана (Edward L. Keenan), космополітичні погляди яких на світові середньовічні пам'ятки не наукові, а популістські: чи не всі середньовічні пам'ятки без винятку згадані учені вважають фальсифікаціями. Ціллю згаданих авторів є розмивання національних традицій, негачія та руйнування класичних національних культурних пам'яток, що відбувається у контексті сучасної світової глобалізації, у творенні сумнівів стосовно автентичності національних пам'яток (кельтських, давньоукраїнських, давньослов'янських та інших культур, за винятком єврейської) старших від американської.

Джордж Грабовіч, наприклад, остаточно діагностував згадані вище досліджувані тексти як “махрові підробки”. Сей учений через космополітичну тенденційність і фахову неспроможність досліджувати старі епоси, замість наукових визначень вдається до газетних висловлювань та штампів, замість аргументів користується популістськими висловлюваннями далеких від науки осіб (спостереження із статті: Гр. Грабович. Слідами національних містифікацій // “Критика”, 2001, ч. 6.): наприклад, якогось українського прозаїка (Дж. Грабовіч його не називає), “який живе і працює в гарвардщині” (“Слово” нібито здається йому (невідомому прозаїкові – П.С.) неавтентичним, бо так важко що-небудь запам'ятати з нього”. Ми ж можемо зробити висновок, що рівень сього неназваного прозаїка достатньо низький, тому він і не може запам'ятати уривок поетичного тексту, яким захоплювалися й захоплюються світочі науки і мистецтва; львівського письменника Ю. Винничука, який у власних перекладах та поезії не раз переписує в інших авторів (зокрема на сторінках часопису “Дзвін” подав, очевидно, замість перекладу кельтської поезії, переклад польського перекладу кельтської поезії, у власній збірці поезії “Відображення”: Поезії. К.: Молодь, 1991. 24 с.) частину віршів переписує з інших авторів (буде свої вірші за їхнім зразком): “Грудочка цукру” стор. 5 згадуваної книжки із Григорія Чубая “При тій сосні мені...” // Чубай Г.П. Говорити, мовчати і говорити знову: Вірші / Передм. М. Рябчука. К.: Молодь, 1990. 144 с.; “Як малювати зиму” стор. 8 згадуваної книжки із Жака Превера “Як намалювати птаха” та “Я пташку сполохав” і т. д.).

Едвард Кінан окремо стосовно “Слова о полку Ігоревім” висловив жаль, що докладено багато зусиль для того, аби нарешті українці відмовилися від сеї пам'ятки, на його думку зайвої українській культурі. Відмовляючи українців від “Слова о полку Ігоревім”, Е.Кінан натомість намагається прилучити давньоукраїнську пам'ятку до єврейської культури, пропонуючи некваліфікований і сумбурний аналіз давньоукраїнської пам'ятки на тлі єврейського Старого Заповіту, виявивши, начебто, нового автора “Слова о полку Ігоревім” єврейського походження – Йосефа Добровського, неписьменника – ученого, людину сторонню, яка не мала знань ні з мови, ні з історії ранньосередньовічного давньоукраїнського періоду, ні жодного відношення до давньоукраїнської культури.

Цікаво констатувати, що близьку до згаданих двох епосів карело-фінську “Калевалу”, збережену в авторському запису Еліаса Леннрота від співців рун, ніхто донедавна не вважав містифікацією (див., зокрема, видання: Калевала: Фін. нар. епос / Пер. з фін. Є. Тимченка; Передм. Д. Павличка ; Іл. Отто Йосефа Аланена. – К.: Основи, 1995. 347 с.), але й цей текст представники молоді американської культури (згадані вище гарвардські професори), які спеціалізуються на “містифікаціях” у світовій культурі не обійшли увагою і також, як вони, зазвичай, роблять, визнали містифікацією (Гр. Грабович. Слідами національних містифікацій // “Критика”, 2001, ч. 6.).

У статті простежено подібності давньоукраїнського та давньошотландського епосів – “Слова о полку Ігоревім” та “Пісень Оссіана” на текстувальних рівнях: сюжетних лініях, описах бою, рівні художніх засобів і топосів.

Ключові слова: кельтська (давньошотландська) міфологічна традиція, давньоукраїнська міфологічна традиція, “Слово о полку Ігоревім”, “Пісні Оссіана”, текстуальні паралелі.

Сей напрямок дослідження (порівняльний аналіз давньоукраїнської та кельтської міфологічних культур) розпочато статтею “Слово о полку Ігоревім” і кельтська міфологічна традиція: медвідь”^{*} [10], де мова йде про одну надто важливу спільну релігійно-міфологічну деталь – присутність божества медведя у міфологічних традиціях давніх українців та кельтів. Цього разу пропонуємо розглянути паралелі (певне чи не найближчі серед порівнянь давньоукраїнської пам’ятки з аналогічними пам’ятками неслов’янських народів) “Слова о полку Ігоревім” та “Пісень Оссіана” на основі численних текстових подібностей.

Історія порівняння текстів “Слова о полку Ігоревім” і “Пісень Оссіана”, як відомо, почалася із “Листа в “Оглядач” про руську літературу” відомого російського історика і письменника Ніколая Карамзіна, листа написаного французькою і видрукуваного у 1797 р. у жовтневому номері гамбурзького франкомовного журналу “Північний оглядач” (“Spectateur du Nord”). Листа було підписано ініціалами NN. У листі, даючи загальну характеристику давньоукраїнській пам’ятці і захоплюючись Оссіаном, який у той час сприймався як справжній поет давнини, Ніколай Карамзін порівнював “Слово” з “найпрекраснішими творами” сього шотландського барда^{**}.

У статті “Слово о полку Ігоревім” і кельтська міфологічна традиція: медвідь” вже йшла мова про непорозуміння, викликане свого часу згаданим порівнянням Ніколая Карамзіна й про те, що від того часу й до сьогодні порівняння російського ученого залишилось у науці про “Слово” таким, яке не знайшло відповідного сприйняття та осмислення, й лише сьогодні можемо розуміти, що порівняння Н. Карамзіна “Слова о полку Ігоревім” і “Пісень Оссіана” було насправді важливим (при тому глибину сього порівняння, очевидно, не розумів і сам Н. Карамзін). Важливість же сього порівняння можна оцінити належно, оминувши той негатив, у який ввели його скептики автентичності “Слова”, які після “визнання” “Пісень Оссіана” містифікацією використали порівняння Н. Карамзіна як основний аргумент для обґрунтування неавтентичності давньоукраїнської пам’ятки. Учені ж, котрі відстоювали автентичність давньоукраїнської пам’ятки, також не змогли відповідно сприйняти порівняння Н. Карамзіна, кваліфікуючи його (порівняння Н.К.) недоброю послугою, вчиненою для науки про “Слово”.

Попри те, одне із важливих спостережень, яке досі залишалось поза одновекторною за суттю

^{*} Порівняння “Слова о полку Ігоревім” і “Пісень Оссіана” близько 200-річної давнини, які висловили Н. Карамзін, О. Сеньковський та інші тогочасні учені у той час ще не мали наукового характеру.

^{**} “Є у нас і старовинні рицарські романи (герої їх, зазвичай, воєначальники князя Володимира, нашого Карла Великого) і чарівні казки – деякі з них достойні називатись поемами. Та ось, милостивий господине, що вразить вас, можливо, більш за все – роки два назад у наших архівах було віднайдено уривок із поеми під назвою *Піснь воїнам Ігоря* (“Die Chant des guerriers d’Ihor”), який можна поставити поруч із кращими місцями з *Оссіана* і яку зложив у дванадцятomu віці невідомий співець. Енергійний склад, піднесено-героїчні почуття, хвилюючі картини жажів, зачерпнуті з природи, – ось що складає *вартість* сього уривка...” // Н. М. Карамзін. Несколько слов о русской литературе // [3. Т. 2. С. 147].

полемікою про містифікацію “Пісень Оссіана”*, знаходимо у “Енциклопедії Брокгауза і Ефрона” [14]. У згаданій енциклопедії твердження про містифікацію “Поєм Оссіана” досі вважається недоведеним. Ось про що йде мова у статті “Оссіан” згадуваної енциклопедії: 8 років з 1797 р. працювала комісія, яка досліджувала питання автентичності “Поєм Оссіана”. “Документи, опубліковані після смерті Макферсона, ще більше заплутали справу: у нього знайшли тільки 11 пісень, написаних гельським діалектом і дві великі епопеї, “Фінгал” і “Темора”, переписані рукою самого Макферсона. Через те, підробка поєм Оссіана була визнана всіма, і про неї досі говорять в підручниках історії літератури. Проте, сьогодні, се звинувачення не повинно ставитись так різко: незважаючи на підняту критикою бурю, *питання про підробку Оссіана далеко ще не може вважатися вирішеним* (тут і надалі у цитаті із “Енциклопедії Брокгауза і Ефрона” місця тексту, які вказують на недоведене твердження про містифікацію “Пісень Оссіана” виділятимемо курсивом – П.С.). Ніхто сьогодні не заперечує ірландського походження Оссіана, та не підлягає сумніву й те, що жителі Ірландії і півн. Шотландії належали до одного племені і зберігали до останнього часу свої національні риси, й через те, що перебували в постійних між собою стосунках і не були романізовані; цілком очевидно, що жителі гірської Шотландії були вихідцями з Ірландії. Ніхто не заперечує й того, що Оссіанівська легенда має своєю батьківщиною Ірландію, та настільки ж достовірно й, що Шотландія має свою Оссіанівську легенду. Се доведено *знайденим* не так давно “Лесморським Збірником” 1555 р., в якому є пісня, приписана О. і настільки схожа тоном і сюжетом з поемами Макферсона, що не залишається сумніву в їх близькій спорідненості. *Через сей збірник відпадає звинувачення Макферсона в тому, що меланхолійний тон його поєм є продуктом культури XVIII ст.; ми знаємо тепер, що сей тон характерний шотландській легенді.* З усією очевидністю, Макферсон у час своєї поїздки в гірську Шотландію, куди, як тепер відомо, його супроводжували два знавці місцевого діалекту (Олександр Макферсон і Морісон), зібрав і записав усні перекази і видав їх в літературній обробці, до того ж ще він далеко не так багато свого особистого, як вважають; в сьому безсумніву переконує вивчення епітетів в його поемах. Особиста участь Макферсона помітна, головним чином, у туманних описах природи, у пристрасі до місячних ночей, до порослих мохом замків і т. п. Всі поеми Макферсона можна поділити на 3 групи. *Поеми першої групи або були записані старанніше, або ж в їхній основі дійсно лежить якась письмова пам’ятка: вони яскравіше відобразили народну творчість. З епітетів, які зустрічаються в сій групі поєм, є дуже характерні й нічим не подібні ні до романтичної поезії, ні до Гомера; зустрічаються також і подвійні порівняння, напр. “руки битв” (воїни).* На іншій групі пісень помітні сліди зведення (обробки), але навряд чи се зведення міг зробити Макферсон; очевидноше, що зробив його хтось, що ближче стояв до народу. Ся група могла би мати дуже велике значення для вивчення кельтської народної поезії, як така, що

* Бібліографія з “Оссіана” велика... І все-таки хід дослідницької думки за окремим виключенням одноманітний, передбачуваний. Говорячи про “оссіанічний” цикл Макферсона знову й знову доводиться долати “загальні місця”, остерігаючись банальності, стереотипних цитат, котрі успішно переходять з одної праці в іншу... Уже відійшли в минуле роздуми про псевдооригінальність епічних поєм, співвідношення в них історичної правди і вимислу... З сьогоднішньої точки зору, Макферсон, дійсно, може бути цікавим не як містифікатор, але як міфологізатор шотландської історії. “Міф” в такому розумінні є не відображення унікальної авторської свідомості чи авторської інтенції. Міф – се проекція колективних уявлень, проекція значним чином сприймаючої, а не рефлектуючої свідомості. Будучи надіндивідуальним, надособистісним утворенням, “міф” протиставлений “образу” як підсвідоме, інтуїтивне відрефлектованому, інтенційному. Для міфу, який не знає “авторства” в звичайному смислі, завжди важливий “зворотний зв’язок”, коли в самій інтерпретації історичного факту проглядаються риси інтерпретуючої свідомості – момент взаємного впізнавання і змінювання [2].

зберегла сліди утворення епопей і як така, що являє собою єдиний зразок третього періоду в розвитку кельтського епосу; але значення її майже знищене самим Макферсоном, і питання залишається нерозв'язаним. До третьої групи належать поеми цілком штучні, із робленими, химерними описами, з численними гомерівськими епітетами, зовсім не властивими кельтській народній творчості: “швидконогий, світосяйний” (переклад з російської мій – П.С.) [14, с. 317] і т. п.

До сеї ілюстрації варто додати й інші факти для підтвердження того, що Макферсон мало втручався у тексти “Фінгала” та інші ранні тексти поем. Свідченням висловленого є те, що коли він пізніше спробував пристосувати до свого часу твори Гомера, то йому се не вдалося. Не відомими є також твори Макферсона, написані раніше “Поем Оссіана”. Втручання ж Макферсона, яке присутнє у третій частині “Пісень”, привело до втрати вартості творів.

На основі наведених спостережень приходимо до думки, що дві групи “Поем Оссіана” зберегли певним чином риси кельтської давнини і можуть бути предметом порівняння з іншими міфологічними традиціоналістськими текстами, зокрема з давньоукраїнським “Словом о полку Ігоревім”. Тож подібності “Поем Оссіана” Дж. Макферсона (кельтського епосу у запису і опрацюванні Дж. Макферсона) із “Словом о полку Ігоревім” пропонуємо розглянути на основі першої великої поеми “Фінгал” (при тому подібності із “Словом” присутні, зокрема й у поемах “Комала”, “Битва з Каросом”, “Битва при Лорі”, “Картон”, “Смерть Кухуліна”, “Дар-тула”, “Карикатура”, “Латмон” і інших). Текстуальні паралелі поеми “Фінгал” із “Словом” присутні на таких текстуальних рівнях: сюжетних лініях, описах бою, на рівнях художніх засобів та топосів.

1. Надзвичайно страхітливий опис бою поеми “Фінгал” нагадують подібні у “Слові”.

Для прикладу опис бою військ вождів Ініс-файла і Лохліна у поемі “Фінгал”*: “Як темні бурі повалені з двох гучнозвучних пагорбів, так ринули один на одного герої, як два темні потоки, спадаючи з високих скель, зустрічаються, переливають води і з ревом несуться рівниною, так громогласно, суворо й похмуро стрілись у битві Ініс-файл і Лохлін, вождь схопився з вождем і воїн із воїном; брязкає дзвінко сталь о сталь; в куски розлітаються шоломи (тут і надалі у дослідженні подібні місця обидвох порівнюваних пам’яток виділятимемо курсивом – П.С.). Усюди ллється кров і димиться. Дзвенить тятива на луках лощених. Носяться стріли у піднебессі. Коп’я літають, як метеори, що золотять бурхливий образ ночі” [10, книга 1, с. 23]**.

Для прикладу аналогічний опис бою русичів із половцями у “Слові о полку Ігоревім”: “такої раті (як ся) нечувано З надрання до вечора з вечора до світа летять стріли гартовані гримлять шаблї о шоломи тріщать коп’я харалужні в полі незнаному посеред землі Половецької” [12, с. 23], а також: “Другого дня вельми рано ... *Ити дощу стрілами з Дону Великого Тут ся коп’ям приламати тут ся шаблям пощербити о шоломи половецькії* на ріці на Каялі близ Дону Великого” [12, с. 19].

Російський учений Ф.Буслаєв називає аналогічні наведеним подібності сталими епічними формами, епічними виразами, характерними народній поезії, у яких присутній відгук доісторичної старовини та, які є спільним надбанням індоєвропейських мов [Буслаєв Ф. Об эпических выражениях украинской поэзии (По поводу Сборника украинских песен, изданных г. Максимовичем, Киев, 1849) // 1, с. 92-113].

2. В обидвох досліджуваних пам’ятках знаходимо сюжетні лінії загибелі юного героя і плачу

* Тут і надалі у статті цитати з поеми “Фінгал” подаються в авторському перекладі з російського видання “Поем Оссіана” Дж. Макферсона [10].

** У примітці до тексту поеми “Фінгал” подається аналогія текстового відтворення бою у Гомера: “Раті, що одна на одну ідуть, ледь оступились, Разом ударили коп’я і сили Воїнів, міддю одягнених; опуклобляшні разом *Вдарились щити із щитами*; грім пронісся страшний. Разом змішались побідні крики і смертні стогони воїв, тих хто губить і тих хто гине; кров’ю заструменіла земля).

над ним:

Заклик ліричного героя до дівки Ініс-тори у поемі “Фінгал” оплакувати загибель юнака Тренара, який загинув “під мечем Кухуліна”: “Плач на бескидах ревучих вітрів, о дівко Ініс-торо. Схили над хвилями прекрасний свій лик, ти, що прекрасніша від духа пагорбів, коли ширяє він в полуденному промені над безгомінням Морвена. Він впав, він убитий, твій юнак, блідий поліг він під мечем Кухуліна! Вже доблесть не піднесе юнака так високо, щоб він міг поєднувати свою кров з королівською. Тренар, любий твій Тренар умер, дівко Ініс-торо, Виють вдома сірії пси його, бачучи привид, що ковзає близько. Висить в чертозі опущений лук. Тиша царює на рівнині ланей його [10, Фінгал. Книга 1. С. 24]”.

“Як тисяча хвиль рветься на скелі, так ринули полчища Сварана. Як скеля стрічає тисячу хвиль, так стрінув Сварана Ініс-файл. Смерть докруз підіймає зойк, перемішуючи його із дзвоном щитів. Кожний герой – стовп мороку, а меч – перун огневий в долоні його. Від краю до краю гримить поле, наче сотня молотів один за одним кує багряне чадо горнила.

Хто сі двоє на вересі Лени, такі темні й похмурі? Хто вони, що на дві тучі схожі, і мечі їх виблискують над ними як блискавка? Хитаються пагорби докруз, і скелі, порослі мохом, двигтять. Хто ж се, як не син океану і колісницевладний вождь Ерину? З тривогою слідкує за ними безліч дружніх очей, смутно розрізняючи їх в зарослях вересу. І ось уже ніч ховає вождів уві млі і припиняє страшну битву” [10, Фінгал. Книга 1. С. 24].

3. Подібні текстуальні топоси поеми “Фінгал” та “Слова о полку Ігоревім”:

У поемі “Фінгал”: “...впав Грудар, ясний, як сонячний промінь. Лютий Карбар прийшов у долину гучнозвучної Тури, де *Брасоліс*, найпрекрасніша із сестер його, *заспівала в самотності пісню жалю... Вона тужила, що залишився він на полі кривавім...*” [10, книга 1, с. 26].

У “Слові”: князь “Ізяслав син Васильків... погубив славу діда свогого Всеслава, а сам під черленими щитами *на кровавій траві прибитий (був) литовськими мечами... Посмутніли голоси поникла веселість труби трублять городенські*” [12, с. 43, 45].

Криваве зелене поле, де загинули герої, в обидвох порівнюваних текстах контамінується у метафоричні образи постелі, де знайшли свій спочинок герої:

У поемі “Фінгал” Кухулін оплакує полеглих друзів: “Скільки тут полягло моїх героїв, вождів Ініс-файла, що веселились в чертозі моїм, коли дзвінко підіймалися чаші!... Бліді, безмовні, *повержені на постелі кривавії* ті, хто були мої друзі!” [10, книга 3, с. 39].

У “Слові”: “Бориса ж В’ячеславича *хвальба на суд привела і на Канині зелену (смертну) постіль постелила*” [12, с. 21, 23].

4. Анімістична природа в обидвох міфологічних традиціоналістських текстах співчуває полеглим героям (юним, полеглим у розквіті сил) – вона пов’язана із “Середнім світом” (світом людей), співвідносним із середньою частиною “Світового дерева”.

У поемі “Фінгал”: “Закінчено битву, – сказав король, – і я бачу кров друзів моїх. *Тужить вересове пустище Лени і печальні дуби Кромли: мисливці упали в розквіті сил...*” [10, книга 3, с. 40].

У “Слові”: Після поразки Ігоря “хоробрії русичі... полягли за землю Руськую” й через те: “*Поникла трава з жалоців і дерево з тугою к землі приклонилось*” [12, с. 25], а також: “Ізяслав син Васильків... під черленими щитами на кровавій траві прибитий (був) литовськими мечами *Сходила юна кров... Посмутніли голоси поникла веселість труби трублять городенські*” [12, с. 43, 45].

Про співчуття природи героям та подіям у людському світі знаходимо спостережені яскраві ілюстрації Ф. Буслаєва із “Слова о полку Ігоревім” та з української пісні у публікації видання “Йоана екзарха” російського археолога і філолога К. Ф. Калайдовіча. “Волхвуючи птицями і звірами – трава шумить, сорока щекоче, жовна, вовк виє”. Сим віруванням проникнуті наступні поетичні описи в “Слові о полку Ігоревім”: “Кликну, стукну земля, **в**шуміть трава – ничить трава жалощами, а древо с

тугою кь земли преклонилося – тогда врани не граахуть, галици помлькоша” і інш. [Буслаев Ф. О сочувствии природы // 1, с. 110]. Українська пісня, що має в основі вірування у таємне співчуття природи фізичній душі людини (“Укр. нар. песни”, 74): плакала старенька Грициха, а молода сестра *сон-траву* рвала, стареньку питала: що сон трава – козацькая сила чи козацькая могила? “Сон-трава, голубонько, виростала в полі, брала ту траву недоля, давала моїй дочці! Ох, дочко моя, дочко! Прийшло нам горювати, нашого молодого Івана в могилі шукати”. Ся могильна *сон-трава*, яка відкриває людині вві сні таємниці, належить до роду Анемони (*Anemone patens, pulsatilla*). Ся рослина в легендах наших зустрічається з *плакун-травою*: як, за грецькою міфологією, анемони виростили від сліз Кіпріди, яка плакала над трупом Адоніса, так у нас від сліз виростала плакун-трава, звідки отримала і саму назву. Плакун як витвір чистої скорбної душі має силу проганяти злих духів. Як у нас, так і у німців сльозам вищої істоти приписується сила створювати рослини: *orchis mascula* німецькою зветься *Frauentran, Marienthrene*, котре цілком відповідає не тільки нашій плакун-траві, але й давньому *Helenium, e lacrimis Helenae natum*, а також і золотим сльозам Фреї; так само як рослина – волос Фреї – *Freyjuhar* знаходимо в *Capillus Veneris* і в сербській “вилаина коса” – *cuscuta europaea* [6, с. 208-219].

5. Оповідь про полеглих героїв завершується плачем по них жон (дружин) їхніх:

У поемі “Фінгал”: “Де ж, – голосили уста пісень, – де ж впалий Кругал? Він лежить на землі, забутий, і безмовний чертог пирів, *тужить жона Кругала* (Дегрена – П.С.), чужа бо вона в чертозі жалю свого” [10, книга 2, с. 31].

У “Слові”: “Ігорового хороброго полку не вернути... *Жони руськїї сплакались* мовлячи Уже нам своїх милих лад ні мислію намислити ні думою надумати ні очима зоглянути...” [12, с. 27].

Ширший і семантично близький контекст плачу Ярославни у Путивлі на заборолі за мужем, яка мовить молитви (з молитвами звертається до божественних сил: Вітру Вітрила, Дніпра Славутича, Світлого Трисвітлого Сонця) і просить їх визволити Ігоря з половецької неволі: “На Дунаю Ярославни голос чути... *Ярославна рано плаче* на заборолі мовлячи О Вітре Вітрило... Чому Господине мою веселість по ковилі розвіяв; *Ярославна рано плаче* Путивля города на заборолі мовлячи О Дніпре Славутичу... Прилелій Господине моє ладо ко мні аби не слала к ньому сліз на море рано; *Ярославна рано плаче* в Путивлі городі на заборолі мовлячи Світлее і Трисвітлоє Сонце... Чому Господине простерло горячі свої лучі на мого лади воїв в полі безводнім спрагою їм луки зв’язало тугою їм тули заткало” [12, с. 49, 51].

6. Символіка чисел присутня в обидвох досліджуваних міфологічних текстах (див. пояснення числової символіки у загальноіндоевропейській системі : Гамкрелідзе Т.В., Иванов Вяч.Вс. 4. Символика чисел и следы архаичного индоевропейского календаря [3, с. 851-855]):

У поемі “Фінгал”: “*Три дні* вона (Деугала – П.С.) плакала перед ним (сином Даммана – П.С.), на *четвертий* він погодився вийти на бій (з Кухуліном) [10, книга 2, с. 34], Старно до Фінгала: “Будете ви *три дні* пирувати в моїх чертогах і *три дні* стріляти моїх вепрів, щоб звістка про вас досягла діви, в таємному чертозі скритої” [10, книга 3, с. 37].

У “Слові”: Всеслав Полоцький “... виторг люті *три* рази (і по тому лише, себто на *четвертий* раз, – пояснення моє, – П.С.) отворив ворота Новгороду” [12, с. 45].

7. Сюжетні рядки про те, що рано герой почав брати участь у битвах:

У поемі “Фінгал”: “Фінгале, о муже битви! – мовив Карил, – *рано начав ти творити бойові подвиги*... Був він (Фінгал – П.С.) могутній, як води Лори. Воїни мчали за ним, як тисяча ревучих потоків” [10, книга 3, с. 36].

У “Слові”: звертання Святослава Всеволодовича київського до князів Ігоря і Всеволода: “О мої синовці Ігорю і Всеволоде *рано єсте начали Половецькую землю мечами сікти а собі слави шукати*” [12, с. 35].

8. Військова битва починається на світанку:

У поемі “Фінгал”: “ранок сіріє над Кромлою; сини моря ідуть на приступ” [10, книга 3, с. 39].

У “Слові”: “Другого дня *вельми рано* кровавії зорі світ повідають чорнії тучі з моря ідуть (тут “туча” алегоричний символ половців – П.С.) хочять покрити чотири сонця” (тут “чотири сонця” алегоричний символ чотирьох давньоукраїнських князів Ігоря, Всеволода, Володимира і Святослава – П.С.) [12, с. 17].

9. Образи центральних князів, сповнених досвіду, мудрості, таких, що мають зв’язок з минулим (у традиціоналізмі як, зокрема, у міфологічних традиціоналістських текстах існував зв’язок минулого із майбутнім: майбутнє не могло існувати без зв’язку з минулим (див. контекст цього розуміння у поясненні монументально-історичного стилю середньовічних творів у ґрунтовній статті: Лихачов Д.С. “Слово о полку Игореве” и эстетические представления его времени [9, с. 40-74]).

У поемі “Фінгал”: “Сповнений уваги, схиляючись на щит, сидів король Морвена (Фінгал – П.С.). Вітр розвівав його *посивілі кучері*, і мислі його *звертались до днів минулих літ* [10, книга 3, с. 41]. Далі у поемі “Фінгал”: Фінгал “...згадає битви юності, і поле порожніє на його путі”. Спогади Фінгала: “многі прийняли смерть із десниці моєї, і зловіщо блищав мій меч” (поет прославляє власні подвиги юності, які викликають у нього думку про безпомічну старість) [10, книга 3, с. 41].

У “золотому слові” “Слова о полку Игоревім” аналогічні розмірковування, згадуючи минуле, висловлює київський князь Святослав Всеволодович, звертаючись до князів Ігоря і Всеволода, та водночас і до Ярослава Чернігівського: “О мої синовці Ігорю і Всеволоде *Рано есте начали Половецкую землю мечами сікти* а собі слави шукати... *Що учинилисте мойй срібній сивині* Уже бо не виджу власти сильного і многовойого брата мойого Ярослава...” [12, с. 35]. “А чи диво ся братіє старому помолодити...”, “*Та ось біда князі мені вже не підмога...*” [12, с. 37].

10. У поемі “Фінгал” та у “Слові” семантично й структурно близькі звертання до князів. У поемі “Фінгал”: “Філлане і темно-русий Оскаре, ви *діти мого племені*, несітесь по пустищах вітрів ревучих, *пильнуйте за синами Лохліна*” [4, книга 3, с. 42].

Аналогічне у “золотому слові” “Слова о полку Игоревім” звертання князя Святослава Всеволодовича до руських князів: Всеволода, Рюрика і Давида, галицького Осмомисла Ярослава, Романа і Мстислава, Ингваря і Всеволода і всіх трьох Мстиславичів вступитись за Ігоря Святославича – “за землю Руськую за рани *Ігореві мужнього Святославича*” [6, с. 37, 39, 41, 43].

11. Подібні топоси звертань до героїв (приняти битву) зустрічаємо в обидвох розглядуваних творах:

У поемі “Фінгал” звертання вождя племені Гола сина Морні до Фінгала: “*вклади в ножни свій меч смертоносний*” [10, книга 3, с. 42].

У “Слові” звертання київського князя Святослава Всеволодовича до внуків Ярослава Мудрого і Всеслава Полоцького: “Ярославові всі внуки і Всеславові Уже понизьте стяги свої *вкладіте свої мечі пощерблені* уже бо вискочилисте з дідівської слави...” [12, с. 45].

12. Колір щитів перед боєм в обидвох порівнюваних текстах захує, очевидно, певну усталеність в національних традиціях:

У поемі “Фінгал”: у Фінгала “щит Тренмора, *темнобурий щит* праотців, котрий здіймали вони в битвах свого народу” [10, книга 3, с. 42].

У “Слові”: “Русичі великії поля перегородили *черленими щитами*” [12, с. 15], ще раз повторюється: “хоробрії русичі перегородили (поля – П.С.) *черленими щитами* [12, с. 19]. У українців-русичів: “черлен стяг” і “черлена чілка (бунчук – символ влади, – П.С.)”. До цього також варто пригадати ще й самоназву частини давньоукраїнської землі, яка називалась у X столітті Черлена Русь.

13. В обидвох досліджуваних пам’ятках аналогічні звертання – сини (діти) пустині:

У поемі “Фінгал”: “Король (Фінгал) стояв біля каменя Лубара і тричі звернувся він гласом страшним”. “... шумно здіймаючись і шумуючи наче тучі, що перед бурею збираються на блакитнім лику небес, так сходились *сини пустині* на страхітливий клич Фінгала” [10, книга 4, с. 46]. “...Сваран вийшов на битву. Щит Гола розсік він надвоє, і *сини пустині* побігли” [10, книга 4, с. 48].

Відповідно у “Слові” половців названо пустинею, певне тому що вони прийшли із степу-пустині: “Уже бо братіє невеселая година настала уже *пустиня* силу прикрила” [6, с. 25]. В іншому місці тексту “Слова” у звертанні Святослава Всеволодовича до “Інгваря і Всеволода і всіх трьох Мстиславичів” “загородіте *полю* ворота” половці названі “полем”, що близьке за семантикою до степу-пустині [12, с. 41].

14. В обидвох досліджуваних пам’ятках подібні настанови дають герої:

Фінгал в однойменній поемі: “Філлане й Оскаре темно-русий! Рино прекрасний, *що піднімаєш гострую сталь! одважно ступайте в бій і глядіте на сина Морні. Хай будуть подібними в битві ваші мечі його булату; і глядіте на подвиги рук його. Захищайте друзів отця і споминайте вождів стародавніх. Діти мої, я побачу вас, хоч би і впав у Ерині. Скоро наші холодні, блідії тіні стрінуться в облаку і полетять над пагорбами Кони*” [10, книга 4, с. 46].

У “Слові” “золоте слово” Святослава Київського, у якому він закликає українських князів вступитись за кривду, за землю Руськую, за рани Ігореві: “Тоді великий Святослав зронив злоте слово з слізьми змішене і сказав...; Великий княже Всеволоде *не мислю тобі перелетіти здалека отчого злого стола постерегти ти бо можеш Волгу веслами розкрити а Дін шоломами вилляти... Ти бо можеш по суші живими коп’ями метати удалими синами Глібовими; Ти буй Рюриче і Давиде чи не ваші злочені шоломи по крові плавали чи не ваші хоробрі дружини рикають яко тури ранені шаблями гартованими в полі незнамому Вступіте Господини в золоті стремена за кривду сього часу за землю Руськую...; Галицький Осмомисле Ярославе Високо сидиши ти на своїм злотокованім столі підпер гори Угорської своїми желізними полками заступив королеві путь затворив Дунаю ворота мечучи камені через облаки суди рядячи до Дунаю Сила твоя по землях тече отворюєш Києву ворота стріляєш з отчого злого стола салтанів по землях Стрільяй Господине Кончака поганого роба за землю Руськую...; А ти буй Романе і Мстиславе хоробра мисль носить ваш ум до бою Високо злітаєте на бій в смілості яко соколи на вітрах ширяючи хотячи птицю в смілості одолити Є бо у вас желізні парубки під шоломами латинськими Од них гуде земля і многі сторони Фінова Литва Ятвяги Деремела і Половці сулиці свої покидали і голови свої підклонили під ваші мечі харалужнії...; Інгварю і Всеволоде і всі три Мстиславичі не худого гнізда шестикрильці не побідними жеребами ви землі собі розхапали Де ваші злотії шоломи і сулиці ляськіі і щити Загородіте полю ворота своїми острими стрілами за землю Руськую...” [12, с. 35, 37, 39, 41].*

15. Відтворення розгорнутих метафор, в яких присутні образи хмар і блискавок:

У поемі “Фінгал”: “І ось, наче темна, *буряна туча*, обнята черленою небесною блискавкою, що біжить до заходу геть од досвітніх променів, відійшов король пагорбів (король Оскар – П.С.)” [10, книга 4, с. 46].

У “Слові”: “Другого дня вельми рано ... *чорнії тучі* з моря ідуть хотять покрити чотири сонця, а в них тріпочуть *синії блискавки*” [12, с. 33].

16. У короля Фінгала і короля Оскара “*сіде волосся* розвівається на вітрі” подібно, як витворено образ князя Святослава Київського, з їхніх вуст (згаданих королів і князя) чуємо настанови і поради для молодших князів-героїв.

17. У поемі “Фінгал”: Оскара і Оссіана, коли вони розмовляли “досяг гучноголосий глас Гола, помножений вітром, високо змахнув він отнім мечем і ринувся, сіючи рани і смерть” [10, книга 4, с. 47].

У “Слові” подібно витворено образ князя Олега: “Той бо Олег (Гориславич, дід Ігоря

Святославича – П.С.) мечем крамолу ковав і стріли по землі сів Як ступав він у злате стремено в граді Тьмуторокані то брязк його чув давній великий Ярославів син Всеволод” [12, с. 21].

18. Подібна структура звертань барда Улліна та Святослава Всеволодовича у досліджуваних кельтській та українській пам’ятках.

Звертання барда Улліна до Гола у поемі “Фінгал”: “Сине вождя благородних кóней! Високо скачучий копій володарю! Деснице могутня в грізних трудах війни! Загартоване серце, віки незнаюче страху. Вождю вишуканих знарядь смерті. *Рази супостата*, щоб докруг темного Ініс-тора не насмілювались носитись білопарусні судна” [10, книга 4, с. 47].

Звертання Святослава Всеволодовича київського до українських князів у “Слові”:

а. до Ярослава Осмомисла: “Галицький Осмомисле Ярославе високо сидиш ти на затокованім столі підпер гори угорській своїми желізними полками...” “*Стріляй Господине Кончака...*” [12, с. 39].

б. до князів Рюрика і Давида “Ти буй Рюриче і Давиде... *вступіте Господини в золоті стремена за кривду сього часу за землю Руськую за рани Ігореві...*” [6, с. 39] і інших князів.

19. В обидвох досліджуваних пам’ятках подібно художньо відтворена слава героям:

У поемі “Фінгал”: “Тоді піднявся Фінгал в усій своїй силі і тричі подав він голос. Кромла тоді відгукнулась, і сини пустині стали як вкопані. Долу схилили вони збагровілі обличчя, засоромившись присутності Фінгала” [10, книга 4, с. 48].

У поемі “Фінгал” (Слава Фінгалу): “Щасливий народ твій, Фінгале, десниця твоя ратоборствує в бранях його; ти перший войовник, коли небезпека грозить йому, наймудріший во дні його миру” [10, книга 5, с. 51].

У “Слові” слава Ярославу Осмомислу: “Галицький Осмомисле Ярославе високо сидиш ти на затокованім столі підпер гори угорській своїми желізними полками...” [6, с. 39] і т.п.

20. Як і в “Слові” у “Піснях Оссіана” присутні:

а) ліризм: дається емоційна оцінка подіям, героям, – їх охоплює, огортає образ Оссіана у творах Макферсона як подібно образ автора у “Слові о полку Ігоревім”. Такого ліризму немає у епічних творах інших народів, зокрема у творах Гомера;

б) психологізм: в обидвох творах оповідач виказує не тільки вчинки героїв, але й їхні почуття, думки, переживання, відкриває їхній духовний світ.

в) анімістичність: природа невід’ємний образ епічних подій в обидвох творах, вона прекрасно доповнює сі події.

г) події в обидвох досліджуваних пам’ятках відбуваються на небі і на землі: що є характерним для традиціоналістських творів.

1. Булаев Ф. О литературе: Исследования; Статьи / Сост., вступ. статья, примеч. Э. Афанасьева. М.: Худож. Лит., 1990. 512 с.

2. Верховская Ю. В. Жанровая судьба шотландского мифа “Поэмы Оссіана” Дж. Макферсона // http://www.litinstitut.ru/index.php?area=1&p=static&page=anglistika_janrovaja_sudba.

3. Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры: В 2 частях. Ч.І, П.1 и П.2. Б.: БГК им. И.А.Бодуэна де Куртенэ, 1998. 1420 с. Часть II. Раздел 1. 420 с.

4. Грабович Григорій. Слідами національних містифікацій // Критика, 2001. Ч. 6.

5. Калевала: Фінський народний епос / Пер. з фін. Є. Тимченка; Передм. Д. Павличка; Іл. Отто Йосефа Аланена. К.: Основи, 1995. 347 с.

6. Калайдович К. Ф. Иоанн, ексарх Болгарский: Исследование, объясняющее историю словенского языка и литературы IX и X столетий. М., 1824.

7. Карамзин Н. М. Избранные сочинения в двух томах / Составление, подготовка текста и примечания Г. Макогоненко. Москва-Ленинград: Художественная литература, 1964. Том 2. С. 147.

8. *Кінан Едвард*. Передмова до другого українського видання // Кінан Едвард. Російські історичні міти / Видання друге, виправлене і доповнене. Критика. Київ, 2003. С. 8, примітка 2.
9. *Лихачов Д. С.* “Слово о полку Игореве” и культура его времени. Ленинград: Художественная література, 1978.
10. *Макферсон Джеймс*. Поэмы Оссиана. James Macpherson. The Poems Of Ossian. Издание подготовил Ю. Д. Левин. Л.: “Наука”, 1983. Перевод Ю. Д. Левина.
11. *Салевич П.* “Слово о полку Ігоревім” і кельтська міфологічна традиція: медвідь” // “Слово о полку Ігоревім” та його доба. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. Галич, 24 жовтня 2007 року. Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника “Давній Галич”: Галич, 2007. С. 63-70.
12. Слово о походе Ігоревім Ігоря сына Святославова внука Олеговаго / Передне слово, переклад та примітки Павла Салевича. Львів, 1999.
13. Оссиан (авт. Бегунов Ю. К.) // Энциклопедия “Слова о полку Игореве”: В 5 томах / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкин. дом). СПб.: Дмитрий Буланин, 1995. Т. 3. С. 377-379.
14. Энциклопедический словарь / Издатели Брокгауз Ф.А. и Ефрон И.А. С.-Петербургъ, 1897. Томъ XXII. Опека-Оутсайдеръ. С. 316-318.

Pavlo Salevych

**“THE SONG OF IHOR’S CAMPAIGN” AND “SONGS OF OSSIAN”:
TEXTUAL PARALLELS**

*The centre of scientific researches
of old Ukrainian literature “Institute of Slovo”,
Hlibova street 9/9, 79005, L’viv, Ukraine*

In the article similarities of old-Ukrainian and old-Scottish eposes are traced – “the song of Ihor’s campaign” and “songs of Ossian” on textual levels: with a plot lines, descriptions of fight, on the level of artistic facilities and toposes.

Key words: celtic (old-Scottish) mythological tradition, old-Ukrainian mythological tradition, “the song of Ihor’s campaign”, “songs of Ossian”, textual parallels.